

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2013

Mgr. Klára Foitová

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2013

Mgr. Klára Foitová

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

2013

Mgr. Klára Foitová

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

NADANÉ DÍTĚ NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE

Vedoucí práce: PhDr. Marta Franclová, PhD.

Autor práce: Mgr. Klára Foitová

Obor: Učitelství odborných předmětů (Bc. Studium kombinované)

České Budějovice 2013

Prohlašuji, že jsem v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Datum:

Podpis studenta

Ráda bych poděkovala paní PhDr. Martě Franclové, PhD. za vedení mé bakalářské práce a odbornou pomoc při jejím vypracování. Dále děkuji všem dotazovaným respondentům za poskytnutí informací k danému tématu.

Anotace v českém jazyce

Má bakalářská práce na téma nadané dítě na základní škole se skládá z části teoretické a části výzkumné. V teoretické části jsem se zaměřila nejprve na obecnou charakteristiku pojmu nadání, poté na formy nadání a identifikaci nadaného dítěte. V dalších kapitolách se konkrétně zabývám metodami, které napomáhají nadané dítě rozpoznat.

Dalším zajímavým tématem v mé práci je pojednání o nadaných dětech s nějakým handicapem, tedy o tzv. „dvojitě nadaných dětech“.

Cílem mé práce je zjistit, jak s nadanými dětmi pracovat jak ve školním, tak i v domácím prostředí, proto jsem tomuto tématu věnovala další kapitoly. Kromě podpory a rozvoje nadání, které probíhá ve škole a doma, jsou také důležité mimoškolní aktivity, které může nadané dítě navštěvovat. Jimi jsem se zabývala na závěr teoretické části mé práce.

Výzkumná část pak zahrnuje tři kazuistiky týkající se tří nadaných chlapců, z nichž jedna má autobiografický podtext, když jsem do jedné kazuistiky zařadila i mého syna. Tyto tři případy se v mnohém sobě podobají, jelikož jsou zde patrné některé ze základních charakteristik nadaného dítěte, ale samozřejmě se od sebe i značně liší vzhledem k jedinečnosti dětí, resp. nadaných dětí.

Anotation in English

My bachelor's thesis is on the theme of talented children in grammar schools is composed of part theory and part observation. In the theoretical part I concentrated primarily on the common characteristics of the actual meaning of the word 'talent', and secondly on the different forms that talent can take and the identification of talented children.

In following chapters I touch on specific methods which help in identifying talented children. Another interesting topic of discussion in my work is about talented children who have disabilities- so called 'double talented children'. The objective of my work is to determine how to deal with talented children in the school and home environments, this is why I have dedicated the following chapters on this topic. In addition to supporting and developing the talented within the school and at home there are other important extra-school activities, which they can attend. This is covered at the end of the theoretical part of my work.

Obsah

Úvod:.....	2
1. Kapitola - Pojem nadání.....	3
1.1 Vlivy utvářející nadání.....	5
1.2 Formy nadání.....	6
2. Kapitola - Charakteristika nadaných dětí.....	8
3. Kapitola - Identifikace nadaného dítěte.....	11
3.1 Psychologické metody identifikace nadání.....	13
3.1.1 Objektivní metody identifikace nadaných dětí.....	13
3.1.2 Subjektivní metody identifikace.....	15
4. Kapitola - Nadané dítě s handicapem.....	16
5. Kapitola - Nadané dítě v procesu vzdělávání a v rodině.....	18
5.1 Nadané dítě v procesu vzdělávání.....	18
5.1.1 Nadané dítě ve školním prostředí.....	18
5.1.2 Přístupy k nadaným žákům ve škole.....	18
5.2 Nadané dítě v rodině.....	20
5.2.1 Vnímání nadaného dítěte rodinou.....	20
5.2.2 Klima rodiny a pravidla pro rozvoj talentu.....	21
5.2.3 Postup pro správný rozvoj nadání dítěte.....	22
6. Kapitola - Mimoškolní aktivity a poradenství pro rodiče nadaných dětí.....	24
6.1 Mensa ČR.....	24
6.2 Další instituce mimoškolního vzdělávání nadaných dětí.....	24
7. Kapitola – úvod do výzkumné části.....	26
8. Kapitola – kazuistika č. 1 – Filip 12 let.....	27
9. Kapitola – kazuistika č. 2 – Kryštof 10 let.....	30
10. Kapitola - kazuistika č. 3 – Sebastien 12 let.....	34
11. Kapitola - shrnutí kazuistik.....	37
12. Závěr.....	38
13. Literatura.....	39

Úvod

Když jsem se zamýšlela nad výběrem tématu své bakalářské práce, chtěla jsem, aby bylo zvolené téma přínosné převážně pro mne jako budoucího pedagoga a zároveň i pro mne jako rodiče. Téma nadané dítě na základní škole je tématem krásným a zajímavým, navíc pokud vycházíme z předpokladu, že každý je svým způsobem nějak nadaný, což je těžké si vůbec uvědomit. V literatuře, ze které jsem čerpala, se tento názor objevuje velmi často a vedl mě k zamyšlení, zda tomu tak opravdu je, zejména v souvislosti s faktem, že nadání se netýká pouze intelektu.

Důležité pro mne je zjistit, jak s nadáním efektivně nakládat a jak v dítěti jeho schopnosti rozvíjet co nejlépe. V této souvislosti mne také zajímá spojitost s jednotlivými odchylkami v negativním slova smyslu, které někdy bývají přítomny a mluví se o tzv. dvojím nadání. Hlavně pak fakt, že učitelé takovéto děti mylně považují za podprůměrné a hodnotí je dle převládajících negativních aspektů chování. V uvedené literatuře jsem se často setkala s příklady špatně využitých možností dětského nadání, což potvrzuje domněnku, že nadání není záležitostí dědičnosti, ale musí se rozvíjet a podporovat jak ze strany rodičů, tak i ze strany pedagogů.

1. Kapitola - Pojem nadání

Pod pojmem nadání se skrývá velice široká definice, na úvod uvedu vymezení pojmu podle Výkladového slovníku z pedagogiky od Zdeňka Koláře, který říká, že „nadání je komplex psychických a fyzických vlastností člověka regulujících provádění činností, souhrn schopností člověka pro výkony v určitých fyzických, intelektuálních či tvůrčích projevech, které se jeví jako výjimečné, nadprůměrné v dané populaci a v určité oblasti činnosti“.¹

Někdy je pojem nadání zjednodušeně ztotožňován s pojmem talent, když jde prakticky o synonyma a obojím se myslí mimořádné rozumové vybavení jedince. Podle Eriky Landau lze však v problematice nadání rozlišit jakési tři roviny - talent, nadání a genialitu. Talent se projeví v určité oblasti, nadání je základním rysem talentovaného člověka a genialita je vzácný jev, který talent povznáší na ojedinělý fenomén (Landau, 1984). Srovnání nadání a talentu uvádím níže v tabulce č. 1.

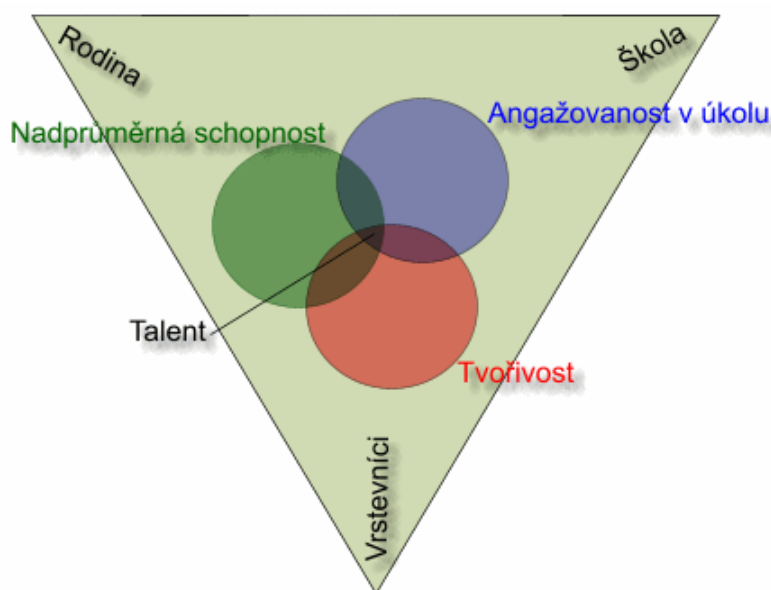
Nadání můžeme rozpoznat teprve v případě, kdy je nějak prezentováno a nějakým způsobem vyjádřeno a na druhé straně vnímáno a vyslyšeno, resp. je na něj adekvátně reagováno. Ne každý projev nadání je takto vnímán a často může být přehlušen něčím nepodstatným a negativním. Nadané dítě, které o svém nadání zatím netuší, se zkrátka nějak projevuje, a je na nás rodičích a učitelích, abychom to rozpoznali a podchytili. Již velmi malé děti mají rozdílné chování a různě se soustředí a jsou více či méně aktivní. V dalších kapitolách se budu věnovat rozpoznání nadání již v útlém věku a odlišení od klasické dětské zvědavosti.

Dle Mönkse zahrnuje nadání tři znaky osobnosti, a to vysoké intelektuální schopnosti, tvořivost a motivaci – označuje je jako triádu. Vysokými individuálními vlastnostmi rozumí fakt, že daný člověk má po změření IQ vyšší hodnoty, ale nelze přesně stanovit hraniční mez, pravděpodobně je tato hodnota kolem 130 a více. Těžko je

¹ KOLÁŘ, Zdeněk. *Výkladový slovník z pedagogiky*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012, 192 s. ISBN 978-802-4737-102.

možné tvrdit, že dítě s IQ 129 není nadané a s hodnotou IQ 130 již ano. Přičemž bystrým dítětem se rozumí IQ kolem 115 a více. Vysoce nadaný jedinec má pak hodnotu IQ přes 145. Tvořivost neboli kreativita je schopnost mít originální nápady v nejrůznějších oblastech a uskutečnit je v rámci samostatného myšlení. Toto bohužel na mnohých školách není podporováno a vybočení z řady je pro učitele jenom zdržením a nepříjemností. Motivace jako třetí složka znamená stanovení si cílů a snahu uskutečnit je, v nejlépeším případě s radostí z očekávaného výsledku.

Všechny tyto složky však musí být vnímány a podporovány, aby bylo možné je maximálně využít. Pro praktické znázornění zde uvádím vícefaktorový model nadání se třemi výše uvedenými znaky (vysoké individuální schopnosti, kreativita neboli tvořivost a motivace neboli angažovanost v úkolu) a třemi sociálními okruhy (rodina, škola a vrstevníci), jehož autorem je Franz J. Mönks:

Mönksův vícefaktorový model nadání

Tabulka č. 1 Srovnání nadání a talentu

nadání	talent
Velmi vysoký potenciál	Oblast mezi nadáním a průměrem
Předpokladová složka	Výkonová složka
Všeobecné intelektové předpoklady	Předpoklady pro jednu nebo více oblastí

1.1 Vlivy utvářející nadání

Nadání se rozvíjí na základě zděděných a vrozených dispozic v průběhu života a rozhodující roli hraje vliv prostředí, hlavně výchova, sociokulturní klima a vzdělání. K tomuto lze ještě přiřadit třetí faktor a to je vlastní aktivita jedince, která jaksi spojuje dědičnost a prostředí do vzájemné spolupráce. Faktem je také to, že nadání se mění v průběhu života, resp. vývoje jedince. Hranici nadání tvoří genetický základ a způsob využití pak záleží na prostředí, resp. výchově. V. Dočkal shrnuje tyto 4 zásadní faktory ovlivňující talent (Dočkal, 2005):

- dědičnost
- prostředí (přírodní, fyzikální, materiální a sociální včetně výchovy)
- vlastní aktivita jedince
- náhoda (pozitivní i negativní ovlivnění jedince, zážitek či setkání se zajímavým člověkem)

Co se týká objevení talentu u dítěte, některé typy nadání jsou patrné již velmi brzy, pokud má dítě příležitost se projevit. Velmi brzy se např. dá poznat hudební nadání, dítě sleduje a napodobuje určité zvuky a má smysl pro rytmus, dobře zpívá a mnohdy začne hrát na nějaký hudební nástroj. Za předpokladu, že má podporu v rodičích a dobrého učitele, jeho talent se rozvíjí. Může se ale stát, že se nadané dítě narodí průměrným rodičům a nedostane se mu dostatečného podnětu a podpory, pak se jeho nadání nemusí nikdy projevit. U výtvarného nadání zase záleží, jakým způsobem je posuzováno a hodnoceno okolím.

Psychologové se mnohokrát zabývali otázkou, zda hraje roli pořadí narození dítěte v rodině ohledně talentu. Bylo zjištěno, že talenty pocházejí spíš z menších rodin, což však většinou bývá proto, že v rodinách s větším počtem dětí nebývá tolik prostoru a možností talent rozvíjet a věnovat se naplno jednomu dítěti. Taktéž je možná větší pozornost věnována zpočátku dítěti prvorozenému, než ostatním. Také bylo zjištěno, že nadané děti vyrůstají většinou v rodinách rodičů s vyšším vzděláním, který zřejmě vytvářejí vhodnější podmínky pro rozvoj talentu dítěte. Dále má také význam, zda dítě žije ve městě či na venkově, kde není tolik možností ke vzdělávání a rozvoji. Ze sociálně slabších rodin taktéž nadané děti často nepocházejí, neboť zde chybí opravdový zájem o dítě a jeho vzdělání.

1.2 Formy nadání

Formy nadání jsou velmi různorodé a s nadanými dětmi se můžeme setkat na všech stupních vzdělávání. Hovoří se o 2-3% výskytu nadaných dětí v populaci, avšak dle odborníků by jich mohlo být až 20-25%, pokud by měli dostatečné podmínky k rozvinutí svého talentu. Nadání se dle Mönkse projevuje ve čtyřech základních oblastech, a to:

- V oblasti duševních schopností a intelektuálních výkonů
- V oblasti tvořivosti a produktivnosti
- V oblasti umění múzického či výtvarného – ne každé dítě, které má vysoké hudební nadání, je však „malým Mozartem“, takové talenty jsou velmi vzácné
- V oblasti sociální, resp. ve vůdcovství – zde je nutné dítě od malička usměrňovat, aby jeho vůdcovské schopnosti mohly být efektivně využity např. při rozhodování a v budoucím povolání

Ještě podrobnější členění představuje V. Dočkal, který také rozlišuje čtyři oblasti, ale ještě je dále dělí:

- **Pohybové talenty**
 - sportovní
 - taneční
- **Umělecké talenty**
 - hudební
 - výtvarné
 - literárně-dramatické
- **Intelektové talenty**
 - jazykové
 - matematické
 - vědecko - technické
- **Praktické**
 - manuální
 - sociální

Je nutno zmínit, že jednotlivé talenty se prolínají a vzájemně spolu souvisejí, např. taneční nadání je talentem pohybovým i uměleckým.

2. Kapitola - Charakteristika nadaných dětí

Odborníci, kteří se dlouhodobě zabývají nadanými dětmi, vytvořili seznam charakteristických rysů, které jsou typické pro tyto děti a kterými je lze odlišit. Tento výčet však není hlavním vodítkem, jak nadané dítě poznat, slouží především rodičům a učitelům a vždy je třeba ještě další identifikace ze strany odborníků. Tento seznam se v anglické literatuře označuje výrazem „checklist“. Zahrnuje pozitivní, ale i negativní charakteristiky nadaného dítěte, které jsou často také součástí nadání a mnohdy nebývají pro rodiče a pedagogy příjemné:

Pozitivní projevy nadání:

- ✓ Od kojeneckého věku jsou velice aktivní, zvědavé, chvíli neposedí a stále chtějí zkoumat svět, období kladení otázek obvykle začínající kolem třetího roku u nadaných dětí nastupuje mnohem dříve
- ✓ Rychlý nástup řeči a tvoření gramaticky správných vět, v pozdějším věku široká slovní zásoba, jelikož řeč vyjadřuje jejich myšlení
- ✓ Touha po čtení a psaní ještě před nástupem do školy, rády čtou knížky
- ✓ Jejich vývoj může být asynchronní – brzy čtou, avšak neumí se sami obléci adekvátně ke svému věku
- ✓ Mívají výbornou paměť a velký rozsah zájmů
- ✓ Učí se bez pomoci ostatních a pracují i s abstraktními pojmy a myšlenkami, vidí příčiny a následky dějů a jevů, dávají věci do souvislostí a navrhují řešení problémů, mají rády složité úlohy, chtějí všem sdělit své poznatky
- ✓ Jsou vysoce motivovány, pracují raději samostatně a nezávisle, nechají se pohlit aktivitou či myšlenkou
- ✓ Mají neobvyklé zájmy nepřiměřené jejich věku, oblíbené jsou např. šachy, zajímají se o encyklopedie a atlasy, hádanky a rébusy, rozdíl mezi tělem a duchem je výrazný

- ✓ Mají vysokou míru energie, jsou neunavitelné, málo spí již od útlého věku
- ✓ Mají smysl pro krásu, duchovno, jsou emotivní a citlivé, rády diskutují o těchto tématech
- ✓ Mají smysl pro rytmus, projevují se v hudbě, kreslení či jiných uměleckých oblastech, jsou kreativní
- ✓ Mají vysoce vyvinutý smysl pro spravedlnost a nesnáší křivdu a bezpráví, mohou být až přecitlivělé
- ✓ Mají zvláštní smysl pro humor a již brzy pronášejí různé vtipné poznámky
- ✓ Mají obrovskou fantazii a představivost, což se projevuje např. při hře a výtvarných činnostech

Negativní projevy nadání:

- ✓ Pokud se jim právě nechce, odmítají pracovat a odmlouvají či práci odbývají, vzdorují a snaží se prosadit
- ✓ Nebaví je rutinní úkoly, nudí se, a proto se projevují navenek jako zlobivé
- ✓ Mají problém s autoritami, nechtějí se podřídit a jít tzv. „se stádem“, nemají rády omezování, příkazy a určování, co mají dělat
- ✓ Často během dne přemýšlí o svých snech, snadno vypadnou z rytmu
- ✓ Nemají rády kritiku, snadno se rozpláčou a jsou netolerantní k ostatním, ale i k sobě, jsou závislé na dospělých dlouhou dobu
- ✓ Bývají třídními baviči, ale i vůdci, kteří rády určují a řídí chování druhých

Dle těchto ukazatelů je možné rozeznat různé typy nadaných dětí, protože ne každé nadané dítě se projevuje navenek stejně a ne vždy je hodnoceno pozitivně, a to hlavně z důvodu nerozpoznání talentu, který je přebíjen negativními projevy chování.

Tabulka č. 2 Různé typy nadaných dětí

TYP	CHARAKTERISTIKA	SOCIÁLNÍ VZTAHY VE ŠKOLE (JAK JE VNÍMÁN UČITELI, SPOLUŽÁKY)	MOŽNÁ (NUTNÁ) ŠKOLNÍ PODPORA
úspěšný	<ul style="list-style-type: none"> • perfekcionista • neriskující • poslušný • výborné výsledky 	<ul style="list-style-type: none"> • učitelé oblíben • spolužáky obdivován 	<ul style="list-style-type: none"> • akcelerace • příležitost setkávat se s „intelektuálními vrstevníky“ • rozvoj nezávislých dovedností k učení • mentoring
tvořivý	<ul style="list-style-type: none"> • nízká sebekontrola • experimentátor • klade otázky • opravuje učitele • soutěživý 	<ul style="list-style-type: none"> • irituje • rebel • uznáván pro svou kreativitu • není chápán jako nadaný 	<ul style="list-style-type: none"> • tolerance • vhodný učitel (schopen vést a spolupracovat) • rozvoj sociálních dovedností • přímá a jasná komunikace • rozvoj sebekontroly
underground (skrytý, maskovaný)	<ul style="list-style-type: none"> • popírá svůj talent • podceňování sebe sama • nízké sebevědomí • snaha patřit ke skupině, nevyčleňovat se • vyhledávání přátel (častá změna) 	<ul style="list-style-type: none"> • viděn jako vůdce nebo nerozpoznán • považován za tichého, plachého • neochotný riskovat • považován za komplikovaného 	<ul style="list-style-type: none"> • rozpoznat nadání • poskytnout vzor • povzbuzení
odpadlík	<ul style="list-style-type: none"> • neplní úkoly • nízké zapojení se • nezájem • „věčná“ nespokojenost • hodnocení průměrné až podprůměrné • vyrušuje 	<ul style="list-style-type: none"> • učitele popuzuje • odsuzován spolužáky • vnímán jako samotář, odpadlík 	<ul style="list-style-type: none"> • netradiční studijní dovednosti • alternativní učební metody mimo učebnu (zážitkové) • mentoring
dvakrát výjimečný (nadaný se specifickou poruchou učení)	<ul style="list-style-type: none"> • neschopen konzistentní práce • hodnocení průměrné až podprůměrné • může vyrušovat 	<ul style="list-style-type: none"> • vnímán jako „podivín“, „prostoduchý“ • není mu pomoci • považován za průměrného až podprůměrného • viděna pouze jeho neschopnost (porucha) 	<ul style="list-style-type: none"> • rozpoznán jako nadaný • více času se spolužáky • potřeba individuální pomoci • pomoc speciálního pedagoga
autonomní	<ul style="list-style-type: none"> • pracuje nezávisle, samostatně • pracuje na vlastních cílech • přiměřené sociální dovednosti 	<ul style="list-style-type: none"> • akceptován spolužáky • akceptován učiteli • uznáván pro své schopnosti • pozitivní vliv • vnímán jako zodpovědný 	<ul style="list-style-type: none"> • akcelerace učiva • možnost dlouhodobého integrovaného studijního programu • mentoring • samostatné výzvy (přiměřené úkoly)

3. Kapitola - Identifikace nadaného dítěte

Pokud rodiče zachytí některé signály naznačující, že jejich dítě bude nějakým způsobem nadané či výjimečné a není jim lhostejné, jakým způsobem se bude nadání dítěte vyvíjet, je vhodné nadání diagnostikovat, potvrdit a adekvátně k výsledkům pak výchovně a pedagogicky působit. Bohužel je dnes stále možné se setkat s názorem, že předčasné čtení či psaní je dítěti na obtíž, že se bude ve škole nudit a zlobit. Na základě tohoto tvrzení pak někteří rodiče i pedagogové v předškolním vzdělávacím zařízení vědomě brání dítěti v rozvoji jeho potřeb. Někdy je předčasné čtení či psaní považováno za projev autismu (Fořtík, Fořtíková, 2007). Mnohdy se také za nadané dítě mylně považuje dítě „pouze“ bystré, srovnání těchto dvou typů uvádím v následující tabulce:

Tabulka č. 3 Srovnání bystrého a nadaného

Bystré dítě	Nadané dítě
Umí odpovědět	Klade otázky
Zajímá se	Je zvědavé
Má dobré nápady	Má neobvyklé nápady
Snaží se dobře zvládnout zkoušky	I když se nesnaží, udělá dobře zkoušky i testy
Odpovídá na otázky	Zajímá se o detaily, rozpracovává je a dokončuje, klade otázky
Je vůdcem skupiny	Je samostatné, často pracuje samo
Lehko se učí	Většinu už ví
Je oblíbené u vrstevníků	Vyhovuje mu společnost starších dětí a dospělých
Chápe významy	Samostatně tvoří závěry
Vymýšlí úkoly a úspěšně je plní	Iniciuje projekty
Přesně kopíruje zadané úlohy	Vytváří vlastní řešení

Cítí se dobře ve škole	Cítí se dobře při učení
Přijímá informace	Využívá informace
Dobře využívá naučené	Hledá nové možnosti využití naučeného
Má dobrou paměť	Má dobrý předpoklad
Je spokojený s vlastním učením a jeho výsledky	Je velice sebekritický
Je vytrvalý při sledování	Sleduje pozorně

Dále zde musím zmínit termín „underachievement“, který je překládán jako „podvýkonnost“ a jedná se o prokázaný rozpor mezi potenciálem (schopnostmi dítěte) a aktuálním podávaným výkonem (Fořtík, Fořtíková, 2007). Výčet charakteristik vysoce nadaného žáka selhávajícího ve výkonu uvádí ve své knize Nadané dítě i Franc J. Mönks, jsou jimi:

- Slabá koncentrace
- Negativní hodnocení sebe sama ve škole
- Pomalé učební tempo ve srovnání se spolužáky
- Velká námaha při studiu písemného učiva
- Malá motivace
- Mnoho mimoškolních aktivit
- Nespokojenost rodičů s výsledky při studiu
- Nízká sebedůvěra
- Pocit nepřijetí spolužáky

Výzkumy ukazují, že nadané děti zvládají na základní škole už před vstupem do příslušného ročníku 35 – 50% učební látky, která se bude probírat. Proto se ve škole mohou často nudit. Tehdy vzniká nebezpečí, že dojdou k závěru, že učení je vždy

jednoduché, úspěch zaručen a studium jde bez práce. (Učit se musí jen ti hloupí.) V tomto případě je nutné zabezpečit:

- Komplexní psychologickou diagnostiku schopností a motivace dítěte
- Rozbor situace s rodiči
- Rozhovor s učiteli
- Vytvoření společného postupu, plánu, domluvy, jak je možné tento problém efektivně řešit (učitel, rodič i dítě)²

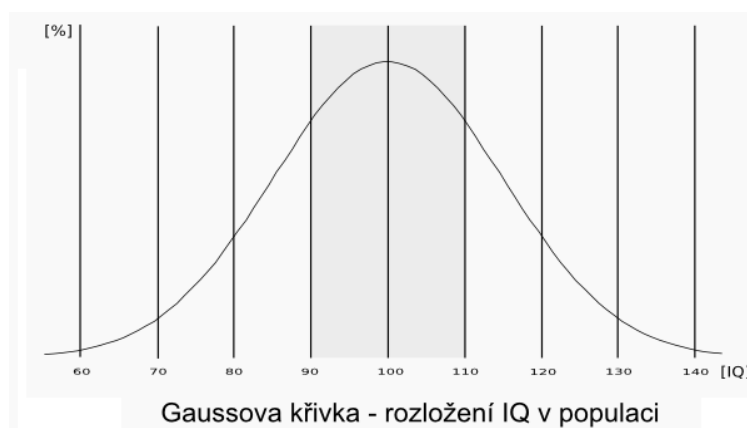
3.1 Psychologické metody identifikace nadání

Fořtík a Fořtíková (2007) uvádějí subjektivní a objektivní metody identifikace nadaného dítěte, které ještě dále konkrétně dělí:

3.1.1 Objektivní metody identifikace nadaných dětí

a) *IQ testy*

Nejčastější způsob identifikace nadání. Definicí inteligenčního kvocientu popsal v roce 1912 německý psycholog Wiliam Stern, a definoval ho jako poměr mentálního věku a skutečného věku. Dnes se IQ testy používají právě převážně u dětí a studentů v souvislosti s volbou školy. IQ testy provádějí psychologové.

² www.Nadanedeti.cz

Z uvedené křivky je patrné, že většina populace se nachází v pásmu mezi 90-110, což se považuje za průměrné IQ.

b) Standardizované testy výkonu

Jedná se o různé testy, dotazníky a posuzovací škály, dále se posuzuje koncentrace pozornosti, motivace k učení, diagnostika učebního stylu atd.

c) Didaktické testy

V tomto případě se jedná o testy, které mohou porovnávat výsledky např. mezi žáky jednotlivých škol ve stejném ročníku, jedná se tedy o testy výstupní.

d) Testy kreativity

Používají je převážně psychologové, například se může testovat hudební nebo umělecká tvořivost, pokud výjimečný talent není jednoznačný ve školní výuce.

3.1.2 Subjektivní metody identifikace

a) *Ze strany učitele*

Jeden nebo lépe více učitelů jedné školy formou dotazníku nominují žáka jako nadaného. Důležité je zachovat objektivitu a nezájatost.

b) *Ze strany spolužáků*

Spolužáci se vzájemně znají z jiného pohledu, než je znají učitelé, proto mohou též nominovat jednoho či více spolužáků.

c) *Ze strany rodičů*

Tato identifikace je velmi cenná, neboť rodiče znají své dítě nejlépe a již od malička dokáží rozpoznat určité nadání svého potomka. Oproti učitelům nehodnotí dítě dle známek a výkonů ve škole.

d) *Autonominace*

Neboli vlastní navržení, kdy dítě dokáže popsat a definovat, jak se může nadání projevit a jak se nadání mohou cítit.

e) *Hodnocení výsledků činností*

Jedná se o analýzu skupinových či individuálních projektů a prací žáka. Může jít o výkresy, literární výtvary atd.

f) *Zapojení do soutěží*

Dítě se může samo přihlásit do nějaké školní soutěže, což je vlastně druh autonominace, nebo ho přihlásí učitel či rodič a dítě je v dané soutěži úspěšné a porovnává tak své výsledky s ostatními.

4. Kapitola - Nadané dítě s handicapem

Dvojitá výjimečnost

Jak jsem již uvedla, nadané dítě má kromě svého „daru nadání“ často ještě další rys, který bývá v anglické terminologii označován jako „twiceexceptional“, česky se překládá jako *dvojitá výjimečnost*. Tyto děti mají na jedné straně výjimečné nadání, avšak zároveň trpí určitým handicapem. Společným rysem těchto dětí je, že bývají díky tomuto handicapu obtížně identifikovatelné. Nadání a handicap se vzájemně kompenzují, maskují, a proto je většina učitelů diagnostikuje jako průměrné, někdy dokonce podprůměrné. Nejčastějšími kombinacemi rozumového nadání a diagnózy bývají:

- Nadané děti se specifickými poruchami učení – dyslexií, dysortografií, dysgrafií
- Nadané děti s poruchami chování – ADHD, ADD
- Nadané děti s Aspergerovým syndromem

Identifikovat tyto děti je velmi obtížné právě proto, že se obě výjimečnosti překrývají a většinou je více patrný právě zmíněný handicap. Je nutné tedy obě složky cíleně diagnostikovat a následně je vhodné vytvořit individuální studijní plán a postup, který by zohledňoval obě výjimečnosti. Pro srovnání uvedu některé rozdíly mezi nadanými dětmi a nadanými dětmi s handicapem:

Tabulka č. 4 Srovnání nadaného dítěte s dítětem s dyslexií³

Dyslexie	Nadané dítě s dyslexií
Špatná paměť na fakta. Špatná krátkodobá paměť, problémy s memorováním.	Lepší dlouhodobá paměť. Schopnost třídit, srovnávat, klasifikovat informace.
Problémy v oblasti čtení, psaní, užívání gramatických pravidel.	Dobrá slovní zásoba i produkce.
Velké problémy s jednoduchými úkoly – sčítání, odčítání... Bojují s jednoduchým, po sekvencích jdoucím materiálem.	Schopnost komplexních matematických operací. Lepší výsledek v náročných úkolech

³ *Dyslexie je vývojová porucha čtení, buď vrozená, nebo získaná poškozením mozku*

Tabulka č. 5 Srovnání nadaného dítěte a dítěte s ADHD⁴

Nadané dítě	ADHD
Projevuje méně nevhodného chování, když je zaujato	Chování není ovlivněno zájmy
Kontakt s podobně nadanými dětmi výrazně zmenšuje projevy nevhodného chování	Kontakt s ostatními nadanými dětmi nemá pozitivní efekt na chování

V rámci školství v ČR je tato problematika identifikace a řešení stále u zrodu, podle statistik dvakrát výjimečně nadané děti nenalezneme ve třídách pro nadané děti právě kvůli nesnadné identifikaci. Těmto dětem se pak nemůže dostávat náležitá péče a dítě se logicky nerozvíjí tak, jak by mělo a mohlo. Neexistují pro ně ani žádné speciální programy pro výuku a často mají kvůli svému handicapu (ne nadání) sociální problémy. Proč je identifikace tak obtížná? Protože například u nadaného dítěte se jako jeden z hlavních identifikačních znaků uvádí široká slovní zásoba, vyspělý způsob komunikace, avšak u dětí s poruchou sluchu je však slovní zásoba naopak omezená. Stejně tak u slepoty či některé z poruch učení je patrný zaostalý vývoj dítěte. Pokud pedagog nebo rodiče identifikují handicap, ať už jakýkoliv, okamžitě to vede k tomu, že se sníží očekávání od dítěte i přes jeho schopnosti, který tím ustoupí do pozadí. Tyto děti nevykazují stejné charakteristiky jako děti nadané, proto je nutno tradiční metody identifikace pozměnit tak, aby bylo možné je aplikovat i na tyto dvakrát výjimečně nadané děti.

⁴ *ADHD – Attention Deficit Hyperaktivity Disorder – porucha chování spojená s problémy se soustředěním a hyperaktivita, potíže s učením, motorická neobratnost.*

5. Kapitola - Nadané dítě v procesu vzdělávání a v rodině

5.1 Nadané dítě v procesu vzdělávání

5.1.1 Nadané dítě ve školním prostředí

Jakmile se nadané dítě ocitne ve školním prostředí, je to pro něho opět jiná situace, se kterou se musí vyrovnat, ne vždy to jde lehce. Zde především záleží na učiteli, jakým způsobem vzdělání dítěte uchopí, podpoří a dále rozvine. A hlavně, zda vůbec rozpozná, že má ve třídě nadaného žáka, což je mnohdy těžké například kvůli převažujícím negativním projevům, o kterých jsem se již zmínila. Pokud si uvědomíme, že nadané dítě vstupuje do první třídy většinou s tím, že umí číst a počítat, pak je pro něj někdy i nepochopitelné, že ostatní ve třídě to neumí. Z toho vyplývá uvědomění si své odlišnosti a mnohdy nezařazení se do kolektivu třídy. Ostatní spolužáci si samozřejmě také všimnou, že on/ona je nějaký „divný/á“, a tak se distancují. Postupem času se odlišnost stává ještě markantnější, a to když se postupuje v učivu a do dalších ročníků, kde nadané dítě vyniká v určitých znalostech nad ostatními čím dál víc. Zde je důležitá podpora učitele a nadání dítěte chápat jako přednost, které by si měli cenit i spolužáci, ne podporovat srovnávání kdo je lepší a kdo horší, čímž se jen prohlubují rozpory mezi dětmi.

5.1.2 Přístupy k nadaným žákům ve škole

Je několik možností, jak v běžné třídě uskutečnit podporu nadání dítěte. Pokud dojde ve školní třídě k identifikaci nadaného dítěte, dle školského zákona je vhodné vypracovat mu individuální vzdělávací plán. Identifikaci však musí potvrdit psycholog, resp. psychologický pracovník pedagogicko-psychologické poradny. Škola pak může žádat o finanční příspěvky na integraci nadaného dítěte.

Další možností je pomocný asistent pedagoga. U nás je již v mnohých třídách přítomen, ale zatím spíše pro žáky s opačnými problémy, tedy např. pro žáky s ADHD, s dyslexií, dysgrafií atd. Tento asistent pomáhá žákovi, v našem případě nadaného dítěte by se tedy měl spíše zaměřit na zadávání dalších rozvíjejících úkolů a hledání dalších

podnětů pro učení. Další možností podpory nadání ve třídě je práce na různých projektech buď individuálních, nebo skupinových, kde může nadané dítě uplatnit své schopnosti a být tím prospěšné nejen samo sobě, ale i své skupině. Dítě není vyčleněno z kolektivu a nemusí vnímat své nadání negativně. Zde hovoříme o tzv. **obohacování učiva** (angl. *enrichment*), které zahrnuje taktéž různé metody rozšířeného programu, který slouží nadaným dětem. Jde především o rozšíření znalostí, podpoře zájmu a dovedností mimo rámec předepsaného učiva.

U nadaných dětí je také ze zákona dána možnost přeskočení ročníku a postupu do vyššího ročníku bez dosažení věku. Jde o standardní formu podpory nadaných dětí na běžných školách, kterou upravuje Vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných. Jsou zde uvedeny dva způsoby, jak přeskok realizovat:

- Žák dochází pouze na některé hodiny nebo předměty do vyššího ročníku – rozhodující je svolení ředitele školy. Zde mohou však nastat jisté organizační problémy s rozvrhem, s pomůckami, s přesunem do třídy, ale i s klasifikací a kolektivem ve třídě.
- Žák zcela přeskočí celý ročník, i když nemá daný věk. Zde je podmínkou písemná žádost rodičů, kladný souhlas psychologa a kladné rozhodnutí ředitele školy. Dále se konají komisionální zkoušky z učiva přeskočeného ročníku.

Výše uvedenému se odborně říká **akcelerace** neboli *urychlování* učiva. Tento postup má kladné i záporné hodnocení. Podle vyjádření odborníků však nejsou oba způsoby vždy vhodné, hlavně vzhledem k nesourodému věku s ostatními dětmi, jsou zde somatické i sociální rozdíly ve třídě. Frustrace z vyšších nároků může způsobit stres a vyhoření, může zde být neschopnost srovnat se s větším akademickým tlakem či se objevují mezery v přípravě na výuku⁵. Mezi pozitivum řadíme fakt, že se neklade tak

⁵ FOŘTÍK, Václav a Jitka FOŘTÍKOVÁ. *Nadané dítě a rozvoj jeho schopností*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 126 s. ISBN 978-807-3672-973, str. 47

velký důraz na bezpředmětné drilování učiva a naopak kladení důrazu na adekvátní poměr mezi schopnostmi dítěte bez ohledu na věk či ročník.

Podle již zmíněné vyhlášky je možné pro mimořádně nadaného žáka vypracovat *individuální vzdělávací plán* (IVP) na základě souhlasu zákonných zástupců dítěte a na podkladě psychologického vyšetření, které blíže specifikuje oblast nadání. Je to závazný dokument pro zajištění vzdělávání nadaného dítěte, který slouží nejen pedagogům, ale i rodičům, kteří tak mají možnost nahlížet do programu vzdělávání svého dítěte a mohou navrhnout různé změny. V IVP je doporučen speciální postup při vzdělávání nadaného dítěte, volba pedagogických postupů, učebních pomůcek a materiálů, ale i určení pedagogického pracovníka školy. IVP vypracovává ředitel školy a lze ho upravovat v průběhu školního roku, což je žádoucí vzhledem k postupnému vývoji žáka během školního roku.

5.2 Nadané dítě v rodině

5.2.1 Vnímání nadaného dítěte rodinou

Pro nadané dítě je vedle vhodného a adekvátního vzdělávání ve škole velice důležité také to, v jakém rodinném prostředí vyrůstá a jak jeho nadání vnímají rodiče, jak se k němu staví, jak ho podporují a usnadňují svému nadanému dítěti život. Podpora a stimulace v rodině je zásadní pro rozvoj talentu. Základem úspěšné práce s nadaným dítětem je, jak bylo již zmíněno, včasné objevení talentu, identifikace (Fořtík, Fořtíková 2007). Rodiče nadaného dítěte nemají lehký úkol co se výchovy týče. Dítě je od malička velice zvědavé, na rodiče klade vysoké nároky ohledně komunikace a nespokojí se hned tak s nějakou odpovědí. Je nutné zachovat si autoritu, i když je to nelehké, neboť nadané děti často autoritu odmítají respektovat, mají na vše svůj názor a rády diskutují o všem, tedy i o jejich výchově. Jejich touha po vědění by měla být podpořena rodiči prostřednictvím knih, které jim rodiče čtou nebo starším dětem kupují. Dále v rámci společných chvil navštěvovat například muzea, výstavy, chodit do divadla, do přírody, sportovat. Pokud má dítě vyhraněný zájem, je třeba ho podpořit a snažit se v této oblasti talent rozvíjet. Zde je důležité, jak rodiče nadání svého dítěte vnímají, zda

pozitivně či negativně. Pokud jsou rádi, že je potomek nadaný, pak je po ně i podpora jeho talentu snazší, radují se spolu s ním z jeho úspěchů.

5.2.2 Klima rodiny a pravidla pro rozvoj talentu

Důležité pro rozvoj talentu je klima rodiny, její fungování a výchovné postupy a postoje rodičů, které dítě utváří po celý život. Pro lepší orientaci uvádím výčet důležitých postojů k nadanému dítěti, které uvádí ve své knize Vladimír Dočkal (Dočkal, 2005):

- Stanovení pravidel, v rámci kterých se může dítě svobodně pohybovat
- Čas, který rodiče věnují svému dítěti, podporování jeho zájmů
- Úcta k dítěti, důvěra v jeho schopnosti
- Emoční podpora dítěte, zájem o jeho problémy
- Stimulace intelektu a motivace dítěte
- Význam připisovaný úspěchu, dobrým výkonům a vytrvalosti v práci
- Vysoká očekávání přiměřeně schopnostem dítěte
- Význam vzdělání
- Spolupráce rodiny se školou
- Včasná představa rodičů o profesní budoucnosti dítěte, pokud koresponduje s představami dítěte samotného

Pokud se rodiče opravdu chtějí dobře postarat o své nadané dítě a rozvinout jeho talent, je třeba zachovat určitá pravidla co se týká postupu a postoje k dítěti. Pozor je ale třeba dát na přeceňování schopností dítěte, na přílišnou zaměstnanost ve smyslu rčení „všeho moc škodí“. Mnohdy se stane, že rodiče mají mylnou představu o nadání svého dítěte. Často se do této představy promítne vlastní rodičovská touha po vyšším vzdělání, které již nelze dohnat. Děti, které jsou nesprávně rodiči považovány za nadané bez psychologického potvrzení, mohou být i úzkostné a nervózní, jelikož jsou na ně kladeny vysoké nároky ze strany rodičů, které prostě nejsou schopny zvládnout a splnit, ač by chtěly.

5.2.3 Postup pro správný rozvoj nadání dítěte

Na základě výzkumů Jamese R. Campbella (2001) spolu s kombinací profesionálních závěrů z praxe Vladimíra Dočkala (2005) je možno vyvodit tato obecná doporučení:

1) Mějte své děti rádi a dávejte jim to najevo – milujte své děti stejně bez ohledu na nadání, neoznačujte jedno za nadané a druhé nikoliv, avšak neprojevujte tzv. opičí lásku.

2) Najděte si na své děti vždy dostatek času – může to být samozřejmě někdy těžké vzhledem ke každodenním povinnostem, avšak děti mají vždy přednost.

3) Uplatňujte svůj vliv adekvátním způsobem – nechte děti také spolurozhodovat o věcech týkajících se rodiny, avšak vy máte poslední slovo. Děti by se měly naučit nést odpovědnost za své rozhodnutí, což je důležité do jejich budoucího života.

4) Stanovte rámcová pravidla pro učení, pomoc v domácnosti, zábavu i odpočinek a kontrolujte jejich dodržování. Dítěti, které zná meze, kam se smí zajít a kam už ne, se snáze vyrůstá a žije. Existence domácích pravidel je důležitá součást rozvoje nadání dítěte, které potřebuje znát hranice.

5) Vytvořte dítěti vhodné podmínky na učení a rozvíjení jeho zájmu – od pořízení knihovny, přes vytvoření vhodného učebního místa až po zajištění zájmových kroužků. Samozřejmě netrváme na návštěvě kroužku, pokud dítěti nevyhovuje a nechce se mu věnovat.

6) Podporujte zvědavost dítěte a zajímejte se o jeho profesní plány – nevnučujte mu svou představu o jeho budoucnosti, nechte ho vybrat si své budoucí povolání dle svého zájmu, za současného vašeho dohledu a konzultace. Není nic horšího, než když si člověk vybere vzdělání, které mu nevyhovuje, a pak následně povolání, které ho neuspokojuje, avšak přesto ho po celý život vykonává.

7) Zdůrazňujte význam vzdělání a úsilí, které je třeba vynaložit pro dosažení úspěchů – ve smyslu rčení „když se chce, všechno jde“ vysvětlete dítěti, že lze dosáhnout všeho, pokud bude opravdu chtít.

8) Nebojte se vyvinout na dítě přiměřený tlak – formou odměn lehce nutit dítě do jeho povinností, čím menší dítě, tím více tlaku potřebuje.

9) Chvalte dítě za dosažené úspěchy – vaše upřímná radost z úspěchu je pro dítě něco úžasného, naopak vaše reakce na neúspěch není tak markantní, chybovat je lidské a dítěti je třeba toto vysvětlit.

10) Spolupracujte se školou a s institucemi, ve kterých dítě rozvíjí své nadání. Nalezněte společnou řeč se učiteli, trenéry, vedoucími kroužků, neboť všem vám jde o dobro dítěte.

6. Kapitola - Mimoškolní aktivity a poradenství pro rodiče nadaných dětí

6.1 Mensa ČR

Co se týká mimoškolních aktivit v rámci škol v České republice, není tento systém ještě rozvinut tak jako například v Americe, kde se pořádají různé sobotní kluby, prázdninové tábory či žákovské akademie. Škola zde poskytne své prostředky nebo prostory školní budovy, aby se zde mohly konat různé akce a podpořilo se vzdělávání nadaných dětí. Zároveň jde o příležitost pro jejich rodiče, kteří si mohou vyměnit názory a své zkušenosti se svým nadaným dítětem.

Jak je známo, v České republice existuje mezinárodní organizace Mensa ČR, která sdružuje lidi s IQ nad 130, tedy asi 2% populace. V současné době má kolem 2600 členů a nabízí svým členům i veřejnosti intelektuální stimulaci prostřednictvím zájmových skupin, místních i celostátních setkání, přednášek a exkurzí. Mensa také vydává časopis, zřizuje gymnázia pro nadané děti v Praze, pořádá logické olympiády, zřizuje kluby nadaných dětí nebo testuje IQ veřejnosti. Jak jsem uvedla, pořádání klubů nadaných dětí je jednou z mimoškolních aktivit, kde si mohou nadaní rozšiřovat své obzory, dále se rozvíjet a získávat vědomosti. Mensa ČR také pořádá takové kluby, v současnosti je jich v České republice 26, zaměřují se na první a druhý stupeň základní školy, spolupracuje se s rodiči a školy poskytují pro tento účel své prostory. Náplní takového klubu jsou různé odborné projekty, logické a deskové hry, exkurze a přednášky. Kromě toho pořádá Mensa ČR také víkendové či delší pobyty a setkání nadaných dětí a jejich rodičů na různá témata.

6.2 Další instituce mimoškolního vzdělávání nadaných dětí

Fořtík a J. Fořtíková ve své knize *Nadané dítě a rozvoj jeho schopností* uvádějí další instituce, kam je možné s nadaným dítětem docházet a kde se mu dostane náležitá péče (Fořtík, Fořtíková 2007):

- 1) Školy základní, střední a vysoké
- 2) Střediska volného času – domovy dětí a mládeže, zde se jedná o různé kroužky, ale i letní a zimní pobyty a společné akce včetně soutěží
- 3) Základní umělecké školy – dříve Lidové školy umění, kde se rozvíjí nadání hudební, výtvarné a pohybové, a to stylem individuální výuky, což je pro žáka žádoucí
- 4) Nestátní neziskové organizace – zde se jedná například o Skauta, Junáka, Stanici mladých techniků atd.
- 5) Zahraniční stáže a stipendia – v případě mimořádně nadaného dítěte je zde možnost studia v zahraničí, avšak jedná se o velmi nákladnou investici – je však možné požádat o stipendium např. v rámci Evropské unie
- 6) Soutěže a olympiády – různé přírodovědné či humanitní, kde si žáci měří své schopnosti s ostatními nadanými žáky. V České republice je znám například Matematický klokan.
- 7) Psychologické poradny – slouží nejen k identifikaci nadání, ale i k dalším konzultacím a poradám rodičů, pomáhají směřovat dítě správným směrem dle jeho nadání či pomáhají s výběrem školy či povolání
- 8) Internetové kurzy – online vzdělávání žáků pomocí počítačů
- 9) Vzdělávací tisk a média – různé naučné časopisy např. ABC, National Geographic, 100+1 atd.

7. Kapitola – úvod do výzkumné části

Cílem výzkumné části mé bakalářské práce bylo prostřednictvím případových studií (kazuistik) poukázat na některé charakteristické rysy nadaných dětí a z toho vyplývající individuální přístup k nim, který směřuje k rozvoji jejich nadání. Prostřednictvím rozhovoru s rodiči těchto dětí jsem získala ucelenou představu o životě v rodině, zároveň z informací od učitelů jsem zjistila, jak k těmto dětem přistupují v rámci školní výuky. Jedna z kazuistik má autobiografický design, jelikož jsem do výběru nadaných dětí zařadila i svého syna. Tento případ považuji mírně za odlišný, jelikož v důsledku zdravotních potíží způsobených nevhodnými školními podmínkami (psychická šikana) se rozvoj nadání v rámci školního prostředí prozatím pozastavil a dále se nerozvíjí, ač se o to rodina velice snaží.

Výzkumný vzorek se týká tří chlapců ve věku 10-12 let, tzn. na prvním stupni ZŠ. Dva z nich navštěvují stejnou základní školu, která má pouze 5 ročníků, třetí chlapec navštěvuje jinou, taktéž 5letou základní školu, vše ve stejném městě. Z hlediska výzkumných metod jsem použila hloubkový rozhovor (se samotnými dětmi, jejich rodiči a učiteli), analýzu dokumentů (zprávy z PPP), analýzu činnosti nadaných dětí a vlastní zkušenosti.

8. Kapitola – kazuistika č. 1 – Filip 12 let

V prvním případě se budu zabývat chlapcem Filipem, který nyní navštěvuje 5. třídu ZŠ. Informace mi poskytli Filipovy rodiče a třídní učitelka, k dispozici jsem měla i zprávu z PPP.

Rodinná anamnéza

Filip se narodil v lednu roku 2001 po bezproblémovém těhotenství i porodu. Jeho rodiče jsou středoškolsky vzdělaní, má mladší sestru. Od malička matka pozorovala nápadné projevy jeho chování ve smyslu zájmu o vše kolem něj. Velmi brzy začal mluvit a dokonce v roce a půl znal všechna písmena. Od čtyř let četl a počítal (sčítal, odčítal). Na druhé straně až v osmi měsících seděl, začal lézt až v roce a sám chodil až v roce a půl. Matka u něj zaznamenala fotografickou paměť, pamatuje si prý vše, co kdy viděl a slyšel, vždy chce předmět zájmu prozkoumat do hloubky, aby věděl vše, co je možné. Vyniká v logickém myšlení a v matematice. Hrál 5 let na flétnu, nyní chodí prvním rokem na trubku, navštěvuje dramatický kroužek v rámci družiny, chodil též na výtvarný kroužek. Do první třídy nastoupil s ročním odkladem s důvodu vyšší citlivosti a nižší sociální vyspělosti. Matka uvádí, že u Filipovy mladší sestry takto vysoké nadání nepozorovala a nepozoruje.

Co se týká volného času, hrál a hraje si Filip spíš sám ve svém vymyšleném světě, kde vydrží poměrně dlouho, hodně maluje a staví lego, píše si vlastní knížky. Má rád šachy, dámu, karty a jiné stolní hry. Ani dnes prý není klukem, který přijde domů, hodí tašku do kouta a jde ven s kamarády. Raději si sám někam zaleze a tam studuje, co ho zajímá. V současné době je jeho největší zálibou internet, což je pochopitelné z hlediska touhy po vědě. Kromě toho čte různé encyklopedie, ale i knížky pro kluky jeho věku. Zajímá se prý nyní o algebru, ve školce ho bavili dinosauři, lidské tělo, houby, vesmír. Podle slov matky chce být mykologem, vědcem, spisovatelem nebo matematikem. Po základní škole by chtěl jít na gymnázium. Ve škole jsou jeho oblíbené předměty všechny kromě tělocviku. Má prý dva dobré kamarády, ale ve školce byl spíš samotář, který spíš komunikoval s paní učitelkou.

V rámci rodiny nejsou žádné výchovné problémy, dle slov matky má svůj názor, dokáže se dohadovat, ale lze s ním dobře vyjít z každé situace. Je i celkem

samostatný, zvládne napsat úkol se svou mladší sestrou, sám se ráno vypravit z domu do školy a dojet i na kroužek do hudební školy. Na druhé straně je prý velmi nepořádný, všude má na stole různé papíry, knížky, ale na pobídku, aby si to uklidil, vždy reaguje a uklidí. Pomáhá i s domácími pracemi – vyklidí nádobí z myčky, jde s odpadky.

Co se týká menších problémů, matka uvádí špatné spaní a zlé sny, špatně usíná a spí málo. Jinak se o žádných jiných problémech nezmiňuje. O tom, že je nadaný více než ostatní děti, prý Filip ví a nijak se nad nimi nepovyšuje, jen prý doma občas v rámci vtípu utrousí, proč jim nestačí, že je tak chytrý a chtějí po něm, aby něco dělal?

Posouzení ze strany třídní učitelky:

Z hlediska školní výuky matka uvádí, že jeho třídní učitelka se mu velmi věnovala, dávala mu úkoly navíc a vymýšlela pro něj stále něco nového, aby se nenudil, což se prý nestalo. Také jsem ji oslovila a k Filipovi mi řekla, že po nástupu do školy četl, což jsem již uvedla, že mu tedy dávala přiměřený text z čítanek, novin, časopisů navíc. Filip si sám četl potichu a měl k textu připravené doplňovací úkoly a otázky. Poté například řekl dětem, o čem se dozvěděl a na co přišel. Tematicky to bylo zaměřeno na jeho oblíbené zájmy, tedy vesmír nebo prehistorii. Podle jejích slov když děti řeší od každého tématu něco, nadané dítě zpracovává jedno téma do hloubky a na více způsobů, promýšlí do detailů a tvoří. Filip prý také vymýšlel pohádky, knihu na pokračování, vytvářel křížovky, osmisměrky, skládal básničky. Hodně se prý pohyboval ve fantazijním světě. Ve druhé třídě Filipa zaujala mykologie, zabýval se jí i ve škole, když hledal na internetu neobvyklé názvy hub a vypisoval je. V matematice řešil příklady ve větším číselném oboru, řešil matematické oříšky – problémové úlohy místo obvyklých matematických rozvíček. Paní učitelka si však zároveň uvědomovala, že nadané dítě má tendence trávit čas osamoceně bez vrstevníků, proto se snažila připravit některé činnosti pro všechny, aby Filip rozvíjel vztah se spolužáky, což se zřejmě úspěšně podařilo, jelikož Filip byl a je ve třídě oblíbený, je prý takovým třídním šaškem. Do školy chodí moc rád.

Zpráva z PPP:

Filip byl na doporučení třídní učitelky vyšetřen v pedagogicko-psychologické poradně, kde byly potvrzeny jeho mimořádné intelektové schopnosti. Po vyšetření bylo konstatováno, že má vysoce rozvinuté schopnosti v oblasti numerace, operací i úsudku, velmi úhledné a bezchybné psaní, byl zaznamenán výrazný nadprůměr v neverbálních i verbálních schopnostech, má velmi rozvinutou slovní zásobu. Byly zjištěny mimořádné, všestranně rozvinuté intelektové schopnosti s vysokou mírou tvořivosti i vysokou motivací k náročné intelektové činnosti. Dle § 16 Školského zákona jde o dítě mimořádně nadané, které vyžaduje vysokou míru podpory jeho rozvoje. Dle psycholožky je jeho dosavadní vzdělávání, které zahrnuje mnoho samostatné práce, dostačující a vede k rozvoji jeho nadání. Není potřeba vytvářet individuální vzdělávací plán, jelikož jeho třídní učitelka mu věnuje veškerou možnou péči, aby jeho nadání podpořila a prohloubila. Obohacování učiva probíhá současně se třídou a není nutná ani akcelerace, tedy postup do vyššího ročníku.

9. Kapitola – kazuistika č. 2 – Kryštof, 10 let

Rodinná anamnéza:

V druhém případě se zabývám případem mého syna Kryštofa, vycházím tedy ze svých osobních poznatků a zkušeností, dále z rozhovorů s učiteli a ze zprávy z PPP.

Kryštof se narodil v říjnu 2002 jako prvorozený syn v rodině. Jeho rodiče jsou oba vysokoškolsky vzdělaní, Kryštof má dva mladší bratry. U mladšího bratra (8 let) zatím spatřuji určité nadání pro logické uvažování, pro matematiku a hudební nadání s výrazným smyslem pro rytmus. Nejmladšímu bratrovi je pouze 14 měsíců. Od malička jsem se Kryštofovi velice věnovala, veškerý můj čas patřil pouze jemu, od narození jsem mu četla, říkala básničky a zpívala. Kryštof začal již v půl roce věku opakovat první slabiky a v jednom roce mluvil v kratších větách. Byl velice zvědavý, vše se hned naučil a chtěl vědět další a další informace. Brzy si sám prohlížel knihy, začal se zajímat o zvířata, hlavně o dinosaury, jejichž latinská jména si okamžitě pamatoval. Pamatoval si vše, co kdy slyšel či viděl. Měl a má stále bohatou slovní zásobu. Díval se rád na dokumenty o přírodě v televizi, znal podrobnosti z říše zvířat i rostlin. Zná a pozná většinu hub. Naučil se sám číst a počítat. Kromě toho krásně zpíval a znal hodně básniček. V pěti letech začal chodit do pěveckého sboru a v sedmi letech začal hrát na klavír, což činí dodnes. Měl a má specifický smysl pro humor, někdy spojí do kontextu nemožné, ale logické věci.

Ve volném čase se bavil hraním s o dva roky mladším bratrem, malováním nebo jinou tvořivou prací, dodnes vymýšlí a kreslí sám komiksové příběhy, které si sváže jako knihu. Naučil se hrát výborně šachy, karty, scrable, avšak prohru nese někdy špatně. Vždy říkal, že chce být paleontologem nebo vědcem, který vymyslí lék, jenž by pomohl lidstvu.

Má velice rád svou rodinu, je velmi citlivý a vnímavý, má neobvykle vyvinutý smysl pro spravedlnost, což mu činí značné problémy mezi spolužáky. Nesnáší jakékoliv křivdy a bezpráví, hájí slabší a snaží se nespravedlnost brát do svých rukou. Bohužel býval a je stále často nemocný. Když je požádán, doma pomůže s prací – např. vyklízí nádoby z myčky, chodí s odpadky a tříděným odpadem. V samostatnosti má však

ještě mezery, je potřeba ho více pobízet a kontrolovat. Od malička málo spal a dodnes nemá velkou potřebu spánku.

Na druhé straně byl však roztržitý a občas bezradný v běžných denních situacích a praktických činnostech. A to nejen ve škole, ale i v domácím prostředí. Každodenní rutinní činnosti se neobešly bez problémů, vše mu muselo být připomínáno několikrát, avšak ne proto, že by neposlechl, ale proto, že to pro něj nebylo zajímavé. Byl ve svém vlastním světě a běžné záležitosti nebyly pro něj důležité. Co se týká denního programu, měl a má stále pravidelný režim, chodil brzy spát, pravidelně večer jsem mu a jeho bratrovi četla či vyprávěla pohádky, nebo jsme si jen tak povídali. Začal chodit na fotbal, pak na karate, později na atletiku, ale nevynikal příliš jako sportovní typ, spíš to bral jako nutné zlo. Nejvíce mu nešly míčové hry. Proto jsme ho také nenutili tam dále chodit, když jsme viděli, že ho to nebaví. Naopak se velmi brzy naučil plavat a dnes plave výborně. Velice rád chodil a chodí na procházky s rodinou, jezdí na kole nebo chodí do lesa na houby. Zde spatřuji spíš inklinaci k individuálním činnostem.

Školní prostředí:

Do první třídy nastoupil bez odkladu v 6 letech, uměl již číst a počítat. Třídní učitelka to respektovala, směl si nosit na hodiny čtení své vlastní knížky. Dostával úkoly navíc. Vynikal ve vědomostech týkajících se přírody, nosil do školy různé encyklopedie, zajímal se i o vesmír a vznik života na Zemi, dle slov učitelky měl nadstandartní znalosti. Ve výtvarné a pracovní výchově se projevila jeho bezmezná fantazie, která ho provází dodnes. S tím souvisí i aktivita v rámci slohových cvičení, kdy byl chválen za výborný projev a pěkné vyjadřovací schopnosti. Díky své nadměrné fantazii vymýšlel mnoho básniček a pohádek či povídek. S jednou básničkou dokonce uspěl v celostátním kole a umístil se na druhém místě ze 600 dětí. Ve škole byl nadšený, dle učitelky přispíval pozitivně ke komunikaci ve třídě, byl třídním bavičem a do školy chodil rád.

Během druhé a třetí třídy se vyskytly problémy týkající se psychické šikany na jeho osobu, a to ze strany jednoho, později dvou spolužáků. Přes naléhání rodičů se však poměry ve třídě nezměnily a Kryštof začal trpět neurologickými potížemi.

Dostavily se úzkosti, nechtěl mě pustit nikam samotnou, vyvinul se u něj strach o mě i celou rodinu. Navštívili jsme s ním psychologa a psychiatra, který doporučil antidepressiva. Ta však nedělala Kryštofovi vůbec dobře, změnilo se jeho chování, byl najednou jakoby bez zábran. Ve škole si toho učitelka všimla, avšak příliš nechápala, z jakého důvodu tato jeho změna nastala. Vzápětí se u něho vyvinula obsedantně-kompulzivní choroba (OCD)⁶, která ovlivnila celý jeho život, ale i život naší rodiny. Třídní učitelka projevila částečné pochopení, avšak nevěnovala mu již tolik pozornosti jako dříve, spíše mu ustupovala v souvislosti s jeho obtížemi.

V návaznosti na toto se změnil způsob jeho učení i jeho postoj k učení. Snížila se výrazně koncentrace (v důsledku rituálů, které se mu odehrávaly v mysli), byl více unavený a několikrát ve škole i usnul na lavici. Začal být vyčerpaný, nechtěl se nic učit ani hrát na klavír, nic ho nebavilo, ztratil svůj zájem o přírodu i skládání básniček. Ze strany spolužáků též kamarádství ochladlo, převážně v důsledku zmíněné šikany. Kryštof nechtěl už chodit do školy, cokoliv souviselo se školou, odmítal. Antidepressiva byla vysazena, avšak primární problémy trvající ve třídě to nevyřešilo. Škola navrhla rodičům návštěvu pedagogicko-psychologické poradny, která by vyloučila případnou poruchu učení, na kterou učitelé usuzovali z projevu jeho chování.

Ve čtvrté třídě dostal Kryštof novou třídní učitelku, čímž se situace ještě zhoršila, na změny totiž reaguje Kryštof velmi citlivě. Ani ona neodstranila primární příčinu potíží, naopak situaci podceňovala a z Kryštofa se dle jejích slov stal „problémový žák“. Situace se vyhrotila v polovině školního roku, kdy jsme po beznadějném boji přendali Kryštofa na jinou základní školu. Zde je Kryštof nadšený, užívá si klidu ve třídě, který tak dlouho neměl, a začíná se opět soustředit na školní výkony. Nová třídní učitelka k němu přistupuje přívětivě a bude se snažit v něm opět probudit jeho zájem o učení a dále rozvíjet jeho literární nadání. Jako rodiče se také snažíme obnovit bývalé Kryštofovy zájmy a opět v něm probudit toho nadaného bezstarostného kluka.

⁶ OCD patří k úzkostným poruchám a jde o poruchu chronickou, pacient má nutkání vykonávat určitý soubor činností, kompulzí, které jsou také běžně nazývány rituály. Tyto kompulze mohou být patrné navenek nebo se mohou odehrávat v mysli.

Posouzení ze strany PPP:

Kryštof navštívil v listopadu roku 2012 pedagogicko-psychologickou poradnu, která měla za cíl vyloučit poruchu koncentrace a posoudit, v jaké míře zdravotní komplikace zasahují do procesu vzdělávání.

Podle vyjádření psycholožky z PPP má Kryštof bohatou slovní zásobu, je velice sdílný a komunikativní, řeč je místy až překotná. I přes patrný drobný psychomotorický neklid, který byl trvale přítomen, plnil všechny zadané úkoly dobře. Má vysokou aspirační úroveň a při řešení úkolů je trpělivý a vytrvalý. Z hlediska vyšetření kognitivních schopností se nachází v pásmu pěkného průměru s převahou ve složce verbálně-pojmové. Velmi dobře má rozvinutou schopnost zobecnění, avšak mírné obtíže byly zaznamenány v oblasti prostorové zrakové analýzy a syntézy. Obtíže v oblasti zrakové percepce ovlivňují kvalitu písemného projevu a Kryštofovo písmo bylo tak hodnoceno jako lehce dysgrafické, když není schopen udržet písmo vždy na lince a písmo je místy kostrbaté. Čtení bylo hodnoceno výborně s kvalitním porozuměním.

V závěrečné zprávě paní psycholožka vyvrátila, že by Kryštof trpěl poruchou koncentrace ve smyslu ADHD či ADD. Všechny jeho obtíže jsou sekundárními projevy původního onemocnění (OCD). Byl doporučen citlivý přístup ze strany učitelů a spolužáků, což se bohužel nestalo a jak jsem uvedla, Kryštof přestoupil na jinou základní školu.

Kryštof nebyl v rámci této návštěvy PPP testován na výši IQ, cílem bylo pouze posoudit zdravotní komplikace v relaci s jeho onemocněním.

10. Kapitola - kazuistika č. 3 – Sebastien 12 let

Třetí kazuistika se týká chlapce, který je opět velmi nadaný, ale potýká se s řadou potíží, které řeší převážně sám v sobě. Některé jeho projevy chování jsou shodné s předchozími chlapci, v jiných je naopak zcela odlišný. Vycházela jsem z rozhovoru s matkou a dále ze svých vlastních postřehů, jelikož chlapce osobně znám.

Rodinná anamnéza:

Sebastien se narodil v prosinci roku 2001 již ve 30. týdnu těhotenství, týden byl v inkubátoru a poté byl propuštěn domů. Rodiče jsou středoškolsky vzdělaní, otec je cizinec, v současné době žije s maminkou, jejím přítelem a dvěma mladšími bratry. Dle slov matky se od útlého věku nejevil jako běžné dítě, sama o něm říká, že to byl a je zmenšený dospělý. Byl od malička velice zvědavý, ve dvou letech znal všechny barvy a jejich odstíny, naučil se písmena, aniž by ho to prý někdo učil. Zajímal se o značky aut, všechny bezpečně poznával, dále pak o dopravní značky a metro v Praze. Prahu velice miluje, zná všechny trasy pražského metra a názvy stanic. Měl a má výborný postřeh na cokoliv, fascinují ho věci, co mají určitý systém a řád, tedy například jízdní řády nebo historické časové osy. Zajímá ho i fungování různých státních institucí, například pošt. Od dvou let prý sledoval naučný seriál Mechanika pro děti, na který se vydržel dívat i dvě hodiny v kuse. Pak prý všechny poučoval, co se dozvěděl. Má rád historii, v současné době sleduje v televizi seriál Vyprávěj, fascinuje ho totiž ta doba, kterou sám nezažil a zajímá se o ni. V této souvislosti matka zmiňuje, že se jednu dobu bál Hitlera jako historické postavy, měl pocit a strach, že ho všude sleduje. Naštěstí se tohoto strachu zbavil. Také u něj matka pozoruje dle jejích slov určité autistické projevy či obsedantní chování. Mladší bratr (7 let) není dle slov matky nijak výjimečně nadaný, naopak trpí dyslexií, dysgrafií, dyslalií a dysortografií, diagnostikována byla i ADHD. Nejmladšímu bratrovi jsou 3 roky a ani zde není zatím patrné výrazné nadání.

Na druhé straně Sebastien pozdě seděl i lezl, chodit začal až v 15ti měsících. Na rozdíl od předešlých dvou chlapců, Sebastien nemluvil brzy a když začal, měl svůj vlastní jazyk, kterým nazýval běžné věci – byla to však jeho vymyšlená slova, ne jen zkomoleniny opravdových významů slov. Matka uvádí, že si nikdy nehrál jako běžné dítě jeho věku, zajímal ho spíš svět dospělých. Neměl ani kamarády, dnes má jen

jednoho, a to Kryštofa z mé druhé kazuistiky. Místo hraní s vrstevníky je raději sám a studuje si. Nechtěl si ani malovat, a když už něco namalovat, tak prý pouze černě, odmítal používat pastelky. Byl od malička matkou veden k samostatnosti, od první třídy dojížděl do školy sám autobusem ze vzdálenější vesnice, sám se dopravoval na druhý konec města do hudební školy. Hraje na klavír od druhé třídy, krásně zpívá a chodí do pěveckého sboru. Jako u obou zmíněných chlapců, tak i zde matka uvádí, že neinklinuje ke sportu, dlouho se nedokázal naučit jezdit na kole, plavat se naučil až nedávno. Dnes je jeho jediným „sportem“ jízda na koloběžce, a to velmi sporadicky. Bohužel je Sebastien velký pesimista, hledá ve všem špatné konce a katastrofy, popisuje události dramaticky, i když realita je odlišná a normální. Mohu to potvrdit z vlastní zkušenosti, když jsem ho učila plavat v jeho 10 letech. Měl velký strach, aby se neutopil, i když jsem ho stále držela a ujišťovala, že ho nepustím. Po každém tempu mi hlásil, že se už topí. Jeho touha a cílevědomost ho však dovedla k úspěchu a plavat se naučil. Dle matky již od 3 let řešil otázky týkající se smrti, zajímal se o Ježíše Krista a fascinoval ho kříž, který objímal a líbal, aniž by byli rodiče věřící.

Školní prostředí:

Do první třídy nastoupil s odkladem, když mu pak v prosinci byl již 8 let. Mezi spolužáky v první třídě působil mírně nesouměrně, jednak kvůli věku a jednak kvůli svým znalostem a vědomostem. Navíc přišel z okolní vesnice, tedy nikoho ve třídě neznal – ostatní děti se převážně znali z mateřské školy. Odklad první třídy byl na přání matky, jelikož usoudila, že není emočně a sociálně připravený na školní docházku. Navštívila s ním tehdy pedagogicko-psychologickou poradnu, kde však odklad nedoporučovali.

Ve školním prostředí se Sebastien pohybuje dobře, ale jelikož je velice tichý, poslušný a nenápadný, třídní učitelka u něj nepozorovala nějaké výrazné odchylky od normálu. Nemám tedy názor a vyjádření ze strany třídní učitelky, jelikož není považován za výjimečného žáka. Dle mého postřehu ho pouze chválí, jak je hodný a bezproblémový. Ve všech předmětech prospívá na výbornou, má nadstandartní znalosti, převážně co se týká historie, zde dokonce opravuje učitelku vlastivědy, že říká nepřesné nebo dokonce nesprávné údaje. Co se týká postoje školy, resp. třídní učitelky, není zde žádná podpora jeho nadání, nedostává žádné úkoly navíc, není jako nadaný vůbec řešen.

Důvod tohoto jednání spatřuji v tom, že je Sebastien velice nenápadný svým chováním a naprosto bezproblémový žák, tudíž jaksí výukou „proplouvá“ výborně, avšak bez povšimnutí. Je velice cílevědomý, po 5. třídě na ZŠ se chystá na státní gymnázium, kde se jeho nadání bude snad již nějak rozvíjet. Zatím se o rozvoj svého talentu snaží sám, vyhledává si vše, co ho zajímá a vše si pamatuje. Postoj matky je takový, že se snaží o všestranný rozvoj chlapce, nenavštívila s ním ani PPP ohledně jeho nadání, nesnaží se ani některé dovednosti nějak povznést, jen mu umožňuje jeho „samostudium“.

11. Kapitola - shrnutí kazuistik

Ve všech uvedených kazuistikách spatřuji určité podobnosti týkající se raného čtení či znalosti písmen a počtů, dále pak určitou míru individuality ohledně volného času, žádný z chlapců nevyhledává příliš kamarády, vystačí si sami se sebou. Všichni tři jsou velmi klidní a hodní, tedy není zde patrné dvojí nadání. Ani jeden z chlapců nevyhledává sportovní činnosti, dokonce bych řekla, že nemají rádi sportování jako takové.

Odlišnosti v těchto třech případech vidím jasněji. Případ Filipa je klasický učebnicový příklad nadaného dítěte, které nemá se svým nadáním žádné problémy, se spolužáky vychází dobře, v rodině je vše v pořádku, učitelé s ním nemají žádné potíže. Do budoucna ho vidím stále výborně připraveného a zvládajícího jak gymnázium, tak vysokou školu.

Případ Kryštofa je zajímavý tím, že jeho nadání se určitým způsobem zastavilo vzhledem k psychické šikaně ve třídě, což s sebou přineslo mnoho problémů jemu i jeho rodině. Nyní se musí Kryštof srovnat psychicky, aby mohl opět začít vynikat ve svých přednostech a vhodně využít své nadání, které já osobně spatřuji v literární činnosti.

Sebastienův příběh je svým způsobem podobný příběhu Kryštofa, také spolu velmi kamarádí. Řekla bych však, že jeho matka trochu rozvoj nadání svého syna brzdí. Tvrdí, že chce, aby byl syn všestranně nadán, ale z teorie vyplývá, že to zkrátka není v mnoha případech reálné. Dle mého názoru by se měla více zaměřit na jeho silné stránky a podporovat ho. Nenutit ho do činností, o které nestojí, a více ho podpořit i psychicky.

12. Závěr

Na závěr mé bakalářské práce musím uvést, že jsem si zvolila velmi zajímavé téma, ke kterému by bylo možno napsat ještě mnoho z teorie, ale i z praxe. Nadané děti jsou všude kolem nás, jen mnohdy nejsou tak snadno vidět. Do budoucna doufám v lepší začlenění těchto dětí do školní třídy, v lepší informovanost ohledně tohoto tématu a z toho plynoucí lepší přístup k těmto dětem. Ve školním prostředí rozvoj nadání závisí převážně na učitelích, avšak v dnešní době je motivace pedagogů na velmi nízké úrovni z mnohých důvodů, proto podle mého názoru mnoho talentů propluje základní školou bez povšimnutí. Není nic jednoduššího, než mít pro všechny děti ve třídě stejný „metr“ a nezabývat se prací navíc.

Doufám, že já, jako budoucí pedagog, budu díky této své bakalářské práci v jisté výhodě, co se týká identifikace, ale i práce s nadaným žákem. Také si myslím, že se v budoucnu bude konat více odborných seminářů a školení na toto téma a pedagogové budou mít tak více příležitostí se informovat a vzdělávat.

Nadané děti byly a budou stále v našich třídách a je v zájmu celé společnosti, aby jich bylo co nejvíce a bylo o ně kvalitně postaráno.

13. Literatura

KOLÁŘ, Zdeněk. *Výkladový slovník z pedagogiky*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012, 192 s. ISBN 978-802-4737-102.

FOŘTÍK, Václav a Jitka FOŘTÍKOVÁ. *Nadané dítě a rozvoj jeho schopností*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 126 s. ISBN 978-807-3672-973

LANDAU, Erika. *Odvaha k nadání*. 1. vyd. Překlad Ivana Vízdalová. Praha: Akropolis, 2007, 162 s. ISBN 978-808-6903-484.

MÖNKS, F a Irene H YPENBURG. *Naše dítě je velmi nadané: rukověť pro rodiče a učitele*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2002, 98 s. Výchova a vzdělávání. ISBN 80-247-0445-5.

Dominik Dvořák. *Efektivní učení ve škole*. Vyd. 1 Praha: Portál, 2005, 142 s. ISBN 80-717-8556-3.

AUGER, Marie-Thérèse a Christiane BOUCHARLAT. *Učitel a problémový žák: strategie pro řešení problémů s kázní a učením*. Vyd. 1. Překlad Lucie Hučínová. Praha: Portál, 2005, 121 s. Pedagogická praxe. ISBN 80-717-8907-0.

Kapitoly ze speciální pedagogiky. 2. rozš. a přeprac. vyd. Editor Jarmila Pipeková. Brno: Paido, 2006, 404 s. ISBN 80-731-5120-0.

DOČKAL, Vladimír. *Zaměřeno na talenty, aneb, Nadání má každý*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005, 248 s. ISBN 80-710-6840-3.

RENZULLI, Joseph S. *Úspěšná výuka mimořádně nadaných dětí*. Editor Jitka Fořtíková. Praha: Triton, 2008, 168 s. ISBN 978-80-254-3705-6.

FOŘTÍKOVÁ, Jitka. *Talent a nadání: jejich rozvoj ve volném čase*. Aktualiz. vyd. Praha: NIDM - Národní institut dětí a mládeže MŠMT, 2009, 96 s. ISBN 978-80-86784-75-5.

HAVIGEROVÁ, Jana Marie. *Pět pohledů na nadání*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011, 144 s. Pedagogika (Grada). ISBN 978-802-4738-574.

HŘÍBKOVÁ, Lenka. *Základní témata problematiky nadaných*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2007, 72 s. ISBN 978-808-6723-259.